

De toonhoogte van de ziel

De herinnering aan de rauwe, bijna dierlijke kreet die vanaf de casetterecorder de kamer in wordt geslingerd raakt me tijdens het afluisteren van het bandje weer even diep als tijdens het interview zelf. Bart, de geïnterviewde, een man van 45 jaar, heeft vóór dit moment in het gesprek verteld hoe hij zijn jongste broertje heeft verkracht, evenals twee vrouwen die hij onder bedreiging van een mes midden in de nacht van hun fiets heeft getrokken. Vanwege een derde - mislukte - poging wordt hij opgepakt. In de gevangenis volgt hij verplicht dadertherapie. Op een dag komt een meisje in die groep vertellen wat seksueel geweld met haar gedaan heeft. Dat is het moment in het gesprek waarop hij het met zo'n kracht uitschreeuwt dat de geluidsmeter op de recorder in het diepe rood schiet. 'Ineens begreep ik wat ik mijn slachtoffers had aangedaan. Dat enorme verdriet, die pijn, dat kapotte leven, het sneed me door de ziel.' Het wordt een keerpunt in zijn leven. Hij bekent de twee eerdere verkrachtingen aan zijn therapeut en aan justitie, hij wil geen advocaat die zijn zaak bepleit omdat hij vindt dat hij de volle straf verdient en werkt nu, tien jaar later, met daders van seksueel geweld.

Ik vond het een intrigerend verhaal. Een paar zinnen die een geweten tot leven wekken. Een paar zinnen die, na 45 jaar geslaagde verdringing ineens, als in een bliksemflits, een volstrekt nieuw inzicht oproepen en de daarbij behorende pijn over de aangerichte verwoesting. Niets zal ooit nog hetzelfde zijn. Aan dit gewekte geweten valt niet meer te ontsnappen. Nooit. Het markeert de cesuur tussen Bart voor en Bart na die ervaring. Zij wordt tot leidraad van een nieuw, volstrekt ander leven. Zoiets moet ook Paulus, toen nog Saulus overkomen zijn. Saulus de Farizeeër, fanatiek en gevreesd vervolger van de aanhangers van Jezus, die huizen binnendringt, mannen en vrouwen naar buiten sleept, geweld niet schuwt, die Saulus hoort bij Damascus een stem: "Saul, Saul waarom vervolg je mij" en wordt door het licht tegen de grond geslagen. Een mooi beeld: Licht zo schitterend, verblindend, verhelderend, dat het verplettert. Licht waar niet tegen in te kijken, in te denken, op te boksen is. Licht waar je je alleen maar aan gewonnen kunt geven. En daarna zal niets ooit nog hetzelfde zijn. Saulus wordt Paulus, de vervolger een volgeling. Een tomeloze volgeling, gedreven ijveraar voor Jezus, die moet en zal uitdragen wat hem geopenbaard is. Aan het gewekte geweten valt niet meer te ontsnappen. Nooit. Hij heeft een missie, een opdracht waarvan hij volledig vervuld is. Als een bezetene reist en praat en schrijft hij. De wereld moet het weten. Gepassioneerd vecht hij voor de goede zaak in schriftelijke betogen die de opbouw hebben van een juridisch pleidooi. Brieven vol grote woorden, hevige vermaningen, zware zinnen, plechtige retoriek. Of zoals Anton van Wilderode dichtte: "bevolen en bevlogen sterveling, een hand die schrijft, een mond vol strenge woorden". In het fragment dat we net lazen ook moeilijk te verstane woorden. Woorden die, door een enge en eenzijdige interpretatie van christelijke theologen tot op de dag van vandaag verder verduisterd zijn, en voor verwarring en ellende hebben gezorgd,. Een God die bloed wil zien, de mens die schuldig en zondig is, Christus die, zoals de Heidelbergse catechismus schrijft, "als enig zoenoffer ons lichaam en onze ziel van de eeuwige verdoemenis heeft verlost". Het zijn die woorden die nu nog doorklinken in orthodox protestante kerken, in roomse kringen en bij de EO. We konden het Danny de Munk, onze eigentijdse gespierde Jezus in merkspijkerbroek met naast hem de in een leren jasje gestoken apostel Frans Bauer in onvervalst Amsterdams horen zeggen toen hem gevraagd werd naar het hoogtepunt van The Passion. "Het mooiste vond ik dat Jezus, zeg maar, zijn bloed had laten vloeien om ons te redden". Het bloed als offer, verzoeningsretoriek, niets in mij resoneert mee. Ik herken weinig in de moeilijke woorden van Paulus en helemaal niets in de manier waarop de kerk met die woorden aan de haal is gegaan maar wat ik wel herken is de toon waarop ze worden uitgesproken. Het is de toonhoogte van de ziel, de melodie van de vervoering. Zo spreken mensen die verpletterd zijn door het licht, tegen de grond geslagen door een volstrekt nieuw inzicht. Het is zwart-wit taal het is verliefdentaal, het is alles of niets taal. Het is de hartstochtelijke toon van I have a dream en yes we can.

Maar het is ook de taal van een mysticus die een peilloos diepe ervaring heeft gehad. "Weggerukt naar de derde hemel om daar onzegbare woorden te vernemen die geen mens mag uitspreken" zoals in de tweede brief aan de Korintiërs staat. Onzegbare woorden die geen mens mag uitspreken. Een dubbele paradox in één zin om het onbeschrijflijke toch nog enigszins te duiden zonder het mysterie tekort te doen. De vervoering en verrukking over wat Paulus heeft geschouwd, de voleinding die voor

de deur staat, heeft zijn aardse bestemming compromisloos helder gemaakt: hij leeft om daarvan te getuigen, tot de dood erop volgt. Maar die vervoering is nog maar het begin, zoals hevige verliefdheid maar een begin is.

Na die immense ervaring bij Damascus schrijft Paulus in zijn brief aan de Galaten dat hij geen mens om raad heeft gevraagd, maar naar Arabië, de woestijn ten oosten van Damascus is gegaan en daar drie jaar is gebleven. Over wat hij die tijd heeft gedaan zijn theologen in het ongewisse, maar zou hij niet gewoon drie jaar stilte en woestijn nodig hebben gehad voor loutering, bezinning en reflectie? Tijd om de consequenties van deze allesingrijpende gebeurtenis te doordenken, om zich rekenschap te geven van zijn afwegingen, zijn aanvechtingen, om te ervaren wat het betekent om zo radicaal het verleden los te laten en zo compromisloos de toekomst te omarmen. Om van Saulus Paulus te worden, een nieuw mens.

De Zweedse toneelschrijver August Strindberg betitelde zijn meest autobiografische stuk als De weg naar Damascus. Hij begon aan deze trilogie in 1898 een jaar na publicatie van zijn dagboek Inferno waarin hij de balans van zijn leven opmaakt. Zijn tweede huwelijk is op de klippen gelopen, hij heeft zich berooid in Parijs gevestigd en de literatuur tijdelijk de rug toegekeerd. Het dagboek is een bij vlagen radeloos geschrift, grenzend aan waanzin. In De weg naar Damascus, een bewerking van Inferno, probeert hij draad voor draad zijn leven te ontrafelen. Uiteindelijk weet hij de ontrafelde draden tot een nieuw patroon te weven. Hij kiest voor een spirituele levenshouding waarin niet hij zelf centraal staat maar God en diens levenplan met hem. Drie jaar had Strindberg nodig gehad om De weg naar Damascus, de theatrale vertaling van de crisis in Parijs te voltooien en het daaruit voortvloeiende inzicht te leven. Drie jaar had Paulus nodig om de implicaties van zijn existentiële ervaring te doorgronden. En Bart tien jaar.

Weggerukt worden naar de derde hemel of de zevende afgrond, zijn hevige, diep menselijke ervaringen. En het kost tijd en moed en reflectie om die ervaringen van derde hemel en zevende afgrond om te smeden tot een ander handelen, een nieuwe omgang met jezelf, de ander en God. Het kost tijd om na een nieuwe geboorte een nieuw mens te worden. We zien het bij Bart, Paulus en Strindberg, maar zien we het niet ook bij onszelf? Zeven maal opnieuw geboren, kleingekregen, uitgeworpen, worden wij om mens te worden. Maar niet altijd is er een Damascus nodig om te weten hoe het is en dat het anders, beter kan. Wie je bent en wie je zou willen worden. Wel nodig zijn niet aflatende zelfanalyse en reflectie om het geweten te scherpen tot het onontkoombaar wordt. Om los te laten dat ene wat jou vasthoudt: trots, bitterheid, slachtofferschap, gekwetstheid, cynisme. Om in te oefenen, dag na dag, die nieuwe mens, die niet meer geketend is maar getekend door liefde, aangeraakt door een visioen.

Want ook dat herken ik in Paulus' brieven. Het visioen dat door en achter de moeilijke woorden oplicht. Hij geloofde dat de Eeuwige levensbron kon worden voor alles en iedereen. Hij droomde van een nieuwe wereld zonder scheidsmuren. "Dus niet meer Jood of Griek, knecht of heer, man of vrouw." Hij geloofde dat het koninkrijk van God op aarde nabij was en dat iedereen, zonder uitzondering er deel aan kon hebben. Niemand zou uitgesloten zijn van dat grandioze dat gloorde aan de horizon. En om die droom tot werkelijkheid te maken gaf hij alles. Zichzelf, zijn leven. Zo weinig als woorden als zoenoffer in mij resoneren, zo sterk resoneert dit visioen dat nog niets aan actualiteit heeft ingeboet. Een wereld zonder scheidsmuren. Een wereld zonder uitsluiting. Een wereld zonder wij-zij denken, angst, xenofobie, vernedering en polarisatie. Zonder nederzettingen, werkkampen, mensenhandel en detentiecentra. "Wij zullen, een van ziel, zijn lichaam worden, uitstralende kracht in deze wereld".

Lastige Paulus, irritante Paulus, moeilijke Paulus, allemaal waar, maar die bevlogen niet te stuiten visionaire wereldverbeteraar, die Paulus, verdient een overweging. En navolging. Zo moge het zijn.

Colet van der Ven

Gelezen uit Romeinen 5